

System Prawa Karnego

Tom 3

Nauka o przestępstwie Zasady odpowiedzialności

Pod redakcją
Ryszarda Dębskiego

C·H·BECK

INSTYTUT NAUK PRAWNYCH PAN

SYSTEM PRAWA KARNEGO

Nauka o przestępstwie
Zasady odpowiedzialności

Tom 3

SYSTEM PRAWA KARNEGO

Nauka o przestępstwie Zasady odpowiedzialności

Tom 3

REDAKTOR NACZELNY SYSTEMU PRAWA KARNEGO
ANDRZEJ MAREK†

ZASTĘPCA REDAKTORA NACZELNEGO SYSTEMU PRAWA KARNEGO
LECH K. PAPRZYCKI

Nauka o przestępstwie

Zasady odpowiedzialności

Tom 3

Redaktor

Dr hab. Ryszard Dębski
Profesor Uniwersytetu Łódzkiego

Autorzy

dr hab. **Ryszard Dębski** – prof. Uniwersytetu Łódzkiego; dr hab. **Jacek Giezek** – prof. Uniwersytetu Wrocławskiego; dr hab. **Zbigniew Jędrzejewski** – prof. Uniwersytetu Warszawskiego; prof. dr hab. **Tomasz Kaczmarek** – Uniwersytet Wrocławski; dr hab. **Piotr Kardas** – prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego; dr hab. **Violetta Konarska-Wrzosek** – prof. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu; dr hab. **Jerzy Lachowski** – Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu; dr hab. **Agnieszka Liszewska** – prof. Uniwersytetu Łódzkiego; dr hab. **Jarosław Majewski** – prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; dr hab. **Lukasz Pohl** – prof. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; prof. dr hab. **Andrzej J. Szwarc** – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; dr hab. **Robert Zawłocki** – prof. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

WYDAWNICTWO C. H. BECK
INSTYTUT NAUK PRAWNYCH PAN
WARSZAWA 2013

Wydano we współpracy
z Instytutem Nauk Prawnych PAN
w Warszawie

Poszczególne części opracowali:

Ryszard Dębski – rozdz. I § 6
Jacek Giezek – rozdz. I § 7
Zbigniew Jędrzejewski – rozdz. I § 5
Tomasz Kaczmarek – rozdz. I § 4 i 10
Piotr Kardas – rozdz. III
Violetta Konarska-Wrzosek – rozdz. I § 2, pkt III
Jerzy Lachowski – rozdz. I § 8 i 9
Agnieszka Liszewska – rozdz. II
Jarosław Majewski – rozdz. IV
Łukasz Pohl – rozdz. I § 3
Andrzej J. Szwarc – rozdz. I § 2, pkt I–II
Robert Zawłocki – rozdz. I § 1

Redakcja: Katarzyna Iwaniuk
Wydawca: Dagna Kordyasz

© Wydawnictwo C. H. Beck 2013

Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifratska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: Wydawnictwo C. H. Beck
Druk i oprawa: Totem, Inowrocław

ISBN 978-83-255-1310-8

ISBN e-book 978-83-255-3459-2

Przedmowa

Tom trzeci Systemu Prawa Karnego obejmuje fundamentalną dla prawa karnego problematykę zasad odpowiedzialności. Są to w nauce o przestępstwie zagadnienia nie tylko kluczowe, ale także w wielu wypadkach wysoce sporne, wywołujące liczne polemiki w nieustannie i intensywnie rozwijającej się doktrynie prawa karnego. We współczesnych opracowaniach spotykamy różne – odwołujące się do odmiennych założeń i uzasadnień teoretycznych oraz argumentów dogmatycznych – poglądy dotyczące np. konstruowania struktury przestępstwa, pojmowania bezprawności i karalności czynu, sposobu określania samego czynu, ustalania zasad obiektywnego przypisania, definiowania winy, odczytywania konstrukcji form współdziałania przestępczego i wielu innych problemów. Zagadnienia przedstawiane w niniejszym tomie są przedmiotem często zasadniczych rozbieżności zapatrywań i kontrowersji w piśmiennictwie, rzecz jasna – nie tylko w piśmiennictwie polskim. Właściwemu dla omawianej problematyki zróżnicowaniu poglądów sprzyja słuszne założenie przyjmowane przez twórców Kodeksu karnego, iż w szczególnie kontrowersyjnych sprawach dotyczących zasad odpowiedzialności obowiązujące przepisy karne nie powinny arbitralnie rozstrzygać sporów teoretycznych i dekretować ich wyników, że nie należy zamykać dyskusji naukowej np. zamieszczając w ustawie prawną definicję czynu, przesądzając przyjęcie określonej teorii winy (przez zdefiniowanie jej w kodeksie), wyliczając przesłanki obiektywnego przypisania czynu itd. Toteż Autorzy przygotowujący poszczególne części opracowania (rozdziały i paragrafy) składające się na zawartość tomu trzeciego Systemu Prawa Karnego stanęli przed niełatwym zadaniem: nie rezygnując z prezentowania własnych zapatrywań w poszczególnych sprawach należało przedstawić Czytelnikom cały wachlarz spotykanych w piśmiennictwie poglądów odnoszących się do omawianych zagadnień. Wydaje się, iż założenie to zostało zrealizowane.

Zawartość przedstawianego tomu podzielono na cztery części (cztery obszerne rozdziały). Najbardziej rozległą tematycznie część tomu trzeciego stanowią rozważania zamieszczone w rozdziale pierwszym. Obejmują one przede wszystkim zagadnienia związane z elementami struktury przestępstwa stanowiącymi poszczególne płaszczyzny prawnokarnego wartościowania czynu. W rozdziale tym przedstawiono problematykę dotyczącą w szczególności pojęcia przestępstwa, sposobów definiowania czynu i znaczenia czynu w prawie karnym, określania bezprawności jako cechy zachowania podlegającego karze, funkcji typu czynu zabronionego (wymogu określoności i znaczenia znamienności czynu), zagadnień związanych z cechą społecznej szkodliwości czynu oraz z problematyką winy. Odrębne rozważania w pierwszym rozdziale prezentowanego tomu poświęcono podmiotowi przestępstwa (oraz warunkom odpowiedzialności nieletnich), teoriom związku przyczynowego i koncepcjom obiektywnego przypisania, zagadnieniom umyślności i nieumyślności (strony podmiotowej czynu zabronionego), problematyce zawinienia na przedpolu czynu zabronionego. W kolejnych dwóch obszernych rozdziałach przedstawiono zagadnienia związane z rozszerzeniem karalności na etapy poprzedzające dokonanie czynu zabronionego (formy stadialne popełnienia czynu

zabronionego), oraz problematykę dotyczącą zasad odpowiedzialności osób popełniających czyn zabroniony w warunkach współdziałania przestępnego. Czwarty rozdział poświęcono zbiegowi przepisów ustawy oraz zagadnieniom związanym z regułami wyłączania wielości ocen.

Poszczególne części tomu (rozdziały i paragrafy) przygotowało dwunastu Autorów reprezentujących różne ośrodki naukowe, wyrażających często odmienne poglądy w poszczególnych sprawach stanowiących przedmiot opracowania. Zadaniem redaktora tomu było zwrócenie się z prośbą o współpracę przy konstruowaniu planowanego dzieła do Autorów zapewniających najwyższy poziom naukowy opracowań. Założeniem było też uzyskanie pracy w miarę możliwości jednolitej pod względem formalnym (technicznym). W żadnym wypadku nie należało natomiast oczekiwać, iż w tomie prezentowane będą ujednoczone zapatrywania w poszczególnych kwestiach spornych lub uzgodnione stanowiska Autorów, z których każdy odpowiada wyłącznie za konstrukcję i treść rozważań oraz poglądy formułowane w opracowanej przez siebie części publikacji.

Nie ulega wątpliwości, iż podstawowe znaczenie dla powodzenia śmiałego projektu opracowania takiego dzieła jak kolejny już tom Systemu ma skompletowanie znakomitego zespołu Autorów. Zaznaczyć należy, iż w ramach konstruowania takiego zespołu przygotowującego prezentowany tom trzeci fundamentalne zasługi położył zmarły w dniu 3.2.2012 r. Profesor *Andrzej Marek*, Redaktor Naczelny Systemu Prawa Karnego, którego wybitny wkład w powstanie zarówno niniejszego tomu, jak i wcześniej opublikowanych części Systemu zasługuje na szczególną wdzięczność i uznanie. Podkreślić należy także doniosłe zasługi w tym zakresie Profesora *Andrzeja Zolla*, który był jednym z inicjatorów i twórców projektu opracowania wielotomowego Systemu Prawa Karnego. Dziękując Autorom poszczególnych części dzieła oraz Wydawnictwu za doskonałą współpracę redaktor tomu trzeciego wyraża nadzieję, iż prezentowane opracowanie spełni oczekiwania zarówno Czytelników, jak i Projektodawców tego ogromnego przedsięwzięcia.

Łódź, listopad 2012 r.

dr hab. *Ryszard Dębski*,
prof. Uniwersytetu Łódzkiego

Spis treści

Przedmowa	V
Wykaz skrótów	XI
Rozdział I. Przestępstwo i jego struktura	1
§ 1. Pojęcie przestępstwa	36
I. Wprowadzenie	36
II. Rys historyczny pojmowania przestępstwa	42
III. Rys prawno-porównawczy pojmowania przestępstwa	60
IV. Filozofia przestępstwa	90
V. Dogmatyka przestępstwa	100
§ 2. Podmiot przestępstwa. Warunki odpowiedzialności/ nieodpowiedzialności nieletnich	134
I. Uwagi ogólne	134
II. Podmiot przestępstwa	135
III. Odpowiedzialność/nieodpowiedzialność nieletnich	167
§ 3. Czyn w prawie karnym	202
I. Miejsce (usytuowanie) czynu w strukturze przestępstwa	202
II. Warunki pozwalające uznać zachowanie się człowieka za czyn w prawie karnym	217
§ 4. Dobro prawne i społeczna szkodliwość czynu	240
I. Uwagi ogólne	240
II. Materialne (społeczne) podstawy zakazu karnego. Antecedencje historyczne	242
III. Materialne ujęcie przestępstwa w prawie karnym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej	257
IV. Materialna treść przestępstwa jako problem kodyfikacyjny w prawie karnym III Rzeczypospolitej Polskiej	265
V. Paradigmat zagrożenia (naruszenia) dobra prawnego jako aksjologiczna podstawa określenia czynów społecznie szkodliwych w Kodeksie karnym z 1997 r.	272
VI. Relacja społecznej szkodliwości czynu i jego bezprawności	285
VII. Zasada społecznej szkodliwości czynu i jej znaczenie w procesie stanowienia i stosowania prawa karnego	289
§ 5. Bezprawność	304
I. Uwagi wstępne	304
II. Powstanie i rozwój pojęcia bezprawności jako elementu przestępności czynu	305
III. Przekroczenie normy zachowania (sankcjonowanej) jako warunek ustalenia bezprawności czynu we współczesnej nauce polskiej	330
§ 6. Typ czynu zabronionego (typizacja)	354
I. Wymóg ustawowej określoności czynu	354
II. Rozwój nauki o zespoleniu znamion typu czynu zabronionego	360
III. Koncepcje zespolów znamion czynu zabronionego w literaturze niemieckojęzycznej	371

IV. Zespół znamion czynu zabronionego w piśmiennictwie polskim	379
V. Podziały znamion czynu zabronionego	391
§ 7. Teorie związku przyczynowego oraz koncepcje obiektywnego przypisania	419
I. Znaczenie przyczynowości w prawie karnym	419
II. Wybrane teorie przyczynowości w prawie karnym	423
III. Przyczynowość zaniechania	443
IV. Obiektywne przypisanie skutku – o potrzebie odejścia od kauzalnie zorientowanego systemu prawa karnego	450
V. Normatywne kryteria przypisania skutku	453
VI. Kryteria związane z oceną zachowania prowadzącego do negatywnego skutku	455
VII. Kryteria dotyczące relacji zachowania sprawcy do zachowań innych osób	480
VIII. Kryteria dotyczące związku zachowania z jego skutkiem	491
IX. Zaniechanie a normatywne kryteria obiektywnego przypisania skutku	513
X. Normatywne kryteria obiektywnego przypisania jako problem kodyfikacyjny	522
§ 8. Strona podmiotowa czynu zabronionego	523
I. Rozwój historyczny form strony podmiotowej czynu zabronionego w prawie karnym	523
II. Umyślność i jej formy	525
III. Nieumyślność	561
IV. Mieszane konstrukcje strony podmiotowej czynu zabronionego	588
§ 9. Wina w prawie karnym	610
I. Ewolucja pojęcia winy w dawnym prawie karnym	610
II. Teoretyczne koncepcje winy	618
III. Ujęcie zagadnienia winy w polskim prawie karnym	647
IV. Przesłanki przypisania winy	657
V. Funkcje winy w prawie karnym	663
VI. Wina w prawie karnym materialnym a wina w innych dziedzinach prawa	668
§ 10. Zawinienie na przedpolu czynu zabronionego	679
I. Ekspozycja problemów	679
II. Wina „na przedpolu czynu zabronionego” a wina „czynu zabronionego”. Obiektywizacja odpowiedzialności karnej sprawców przestępstw popełnionych w warunkach zawinionej niepoczytalności	683
III. Formuła <i>actio libera in causa</i> i <i>Rauschdelikt</i> w polskim prawie karnym. Dopisek o próbach wykazania równoczesności zawinienia z popełnieniem czynu zabronionego przez sprawców, którzy samowyzbyli się zdolności do zawinienia	688
IV. O tzw. zawinionej niepoczytalności w ujęciu Kodeksu karnego z 1969 r. i 1997 r.	694
V. O subiektywnym przypisaniu czynu zabronionego, który popełniony został przez sprawcę w stanie jego zawinionej niepoczytalności	696
Rozdział II. Formy stadialne popełnienia czynu zabronionego	705
§ 1. Uwagi ogólne	709
I. Wstęp	709
II. Kształtowanie się poglądów na temat odpowiedzialności karnej za usiłowanie	710
III. Poglądy na temat karalności usiłowania w polskiej doktrynie prawa karnego	718
IV. Przygotowanie jako forma stadialna przestępstwa	723

§ 2. Usiłowanie	724
I. Usiłowanie udolne	725
II. Usiłowanie nieudolne	763
III. Czynny żal	780
IV. Wymiar kary za usiłowanie	794
§ 3. Przygotowanie	797
I. Wstęp	797
II. Typizacja przygotowania	800
III. Znamiona przygotowania	804
IV. Karalność przygotowania	816
Rozdział III. Sprawstwo i współdziałanie w popełnieniu czynu zabronionego	825
§ 1. Rozwój koncepcji odpowiedzialności za współdziałanie	832
I. Uwagi wprowadzające	832
II. Rozwój modelowych koncepcji odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie	838
III. Podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie w niemieckim i austriackim kodeksie karnym jako przejaw ustawowego odzwierciedlenia koncepcji jednolitego sprawstwa oraz koncepcji udziału w cudzym przestępstwie	847
IV. Założenia polskiej koncepcji odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie	872
§ 2. Formy sprawstwa i współsprawstwo	882
I. Uwagi wprowadzające	882
II. Sprawstwo pojedyncze	895
III. Sprawcze postaci współdziałania	908
§ 3. Niesprawcze postaci współdziałania	952
I. Uwagi wprowadzające	952
II. Podżeganie	961
III. Pomocnictwo	991
Rozdział IV. Zbieg przepisów ustawy. Zagadnienia węzłowe	1017
§ 1. „Zbieg przepisów ustawy” w języku współczesnej karnistyki – objaśnienie terminu	1021
§ 2. Charakterystyka sytuacji zbiegu przepisów ustawy. Funkcja i status reguł wyłączenia wielości ocen	1029
§ 3. Katalog, podstawy i najistotniejsze aspekty stosowania reguł wyłączania wielości ocen (pomijalny zbieg przepisów ustawy)	1044
§ 4. Niepomijalny zbieg przepisów ustawy oraz modele określania jego konsekwencji w ustawie karnej	1059
§ 5. Konsekwencje niepomijalnego zbiegu przepisów ustawy w obowiązującym ustawodawstwie oraz poprzednich stanach prawnych	1070
§ 6. Tożsamość (jedność) czynu jako elementarny warunek zbiegu przepisów ustawy	1079
Indeks rzeczowy	1099

Wykaz skrótów

1. Źródła prawa

BGB	Bürgerliches Gezetzbuch
CP	Code Penal
GG	Grundgesetz
KK	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.)
KK z 1932 r.	rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.7.1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.)
KK z 1969 r.	ustawa z 19.4.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.)
KKS	ustawa z 10.9.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn. Dz.U. z 2007 r. Nr 111, poz. 765 ze zm.)
Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
KKS	ustawa z 10.9.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn. Dz.U. z 2007 r. Nr 111, poz. 765 ze zm.)
KKW	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 90, poz. 557 ze zm.)
KPK	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 ze zm.)
KW	ustawa z 20.5.1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn. Dz.U. z 2010 r. Nr 46, poz. 275 ze zm.)
NielU	ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn. Dz.U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 ze zm.)
OWiG	Ordnungswidrigkeitsgesetz
ÖStGB	Österreichisches Strafgesetzbuch
PieczaU	ustawa z 9.6.2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2012 r. poz. 579)
PolU	ustawa z 6.4.1990 r. o Policji (tekst jedn. Dz.U. z 2011 r. Nr 287, poz. 1687 ze zm.)
PrUSP	ustawa z 27.7.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 98, poz. 1070 ze zm.)
PWKK	ustawa z 6.6.1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 554 ze zm.)
PWPKP	ustawa z 6.6.1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 556 ze zm.)
StGB	Strafgesetzbuch
StPO	Strafprozessordnung
UKS	ustawa karna skarbową z 26.10.1971 r. (tekst jedn. Dz.U. z 1984 r. Nr 32, poz. 103 ze zm.)

2. Organy orzekające

BGH	Bundesgerichtshof
BVerfG	Bundesverfassungsgericht
ETS	Europejski Trybunał Sprawiedliwości
NSA	Naczelny Sąd Apelacyjny
SA	Sąd Apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
SN (IK)	Sąd Najwyższy Izby Karnej
SN (PS)	Sąd Najwyższy w pełnym składzie
SN (7)	Sąd Najwyższy w składzie siedmiu sędziów
TK	Trybunał Konstytucyjny

3. Czasopisma i publikatory

AG	Apelacja Gdańska
Apel. W-wa	Apelacja Warszawa
AUL	Acta Universitatis Lodziensis
AUMCS	Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
AUWr	Acta Universitatis Wratislaviensis
Biul. PA w Łodzi	Biuletyn Prokuratury Apelacyjnej w Łodzi
Biul. SN	Biuletyn Sądu Najwyższego
BPK	Biuletyn Prawa Karnego
CzPKiNP	Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
Dz.U.	Dziennik Ustaw
EP	Edukacja Prawnicza
GP	Gazeta Prawna
GSW	Gazeta Sądowa Warszawska
JA	Juristische Arbeitsblätter
Jur.	Jurysta
JuS.	Juristische Schulung
KSP	Krakowskie Studia Prawnicze
KZS	Krakowskie Zeszyty Sądowe
MoP.	Monitor Prawniczy
NP.	Nowe Prawo
OJ	Official Journal
ONSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSA	Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSAB	Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej
OSAL	Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Łodzi
OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karne
OSNPG	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Prokuratura Generalna
OSNwSK	Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych

Wykaz skrótów

Pal.	Palestra
PiM	Prawo i Medycyna
PiP.	Państwo i Prawo
PPiA	Przegląd Prawa i Administracji
PPK	Przegląd Prawa Karnego
Prob. Praw.	Problemy Praworządności
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
Prz.Orz.	Przegląd Orzecznictwa
PS	Przegląd Sądowy
PSejm	Przegląd Sejmowy
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SI	Studia Iuridica
SPE	Studia Prawno-Ekonomiczne
Wok.	Wokanda
WPP	Wojskowy Przegląd Prawniczy
Zb.Orz.	Zbiór Orzeczeń
ZNIBPS	Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNUJ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUŁ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego
ZStW	Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft

4. Piśmiennictwo

- Andrejew*, Prawo karne,
1970 (1971, 1973,
1976, 1978, 1980,
1983, 1986, 1989) ... *I. Andrejew*, Polskie prawo karne w zarysie, Warszawa 1970, 1971, 1973,
1976, 1978, 1980, 1983, 1986, 1989
- Andrejew, Świda,
Wolter*,
KK z komentarzem ... *I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter*, Kodeks karny z komentarzem, War-
szawa 1973
- Bafia, Mioduski,
Siewierski*,
Komentarz KK,
1977 (1987) ... *J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski*, Kodeks karny. Komentarz, War-
szawa 1977, 1987
- Bojarski*,
Komentarz KK, 2006
(2008, 2009, 2011) ... *T. Bojarski, A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk*,
Kodeks karny. Komentarz (pod red. *T. Bojarskiego*), Warszawa 2006,
2008, 2009, 2011
- Bojarski, Giezek,
Sienkiewicz*,
Prawo karne, 2004
(2006, 2007, 2010) ... *M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz*, Prawo karne materialne. Część
ogólna i szczególna (pod red. *M. Bojarskiego*), Warszawa 2004, 2006,
2007, 2010

Wykaz skrótów

- Buchala*,
Komentarz KK,
cz. ogólna, 1990
(1994) *K. Buchala, Z. Cwiąkański, M. Szewczyk, A. Zoll*, Komentarz do kodeksu karnego, część ogólna (pod red. *K. Buchały*), Warszawa 1990, 1994
- Buchala*, Prawo karne,
1980 (1989) *K. Buchala*, Prawo karne materialne, Warszawa 1980, 1989
- Buchala, Zoll*,
Komentarz KK,
cz. ogólna, 1998
(2001), cz. szczegółna,
t. I [II], 1999 (2001) *K. Buchala, A. Zoll*, Kodeks karny. Komentarz. Część ogólna, Kraków 1998, 2001; Część szczegółna, t. I i 2, Kraków 1999, 2001
- Buchala, Zoll*,
Polskie prawo karne,
1995 (1996). *K. Buchala, A. Zoll*, Polskie prawo karne, Warszawa 1995, 1996
- Cieślak*, Polskie
prawo karne, 1990
(1994, 1995) *M. Cieślak*, Polskie prawo karne. Zarys ujęcia systemowego, Warszawa 1990, 1994, 1995
- Filar*, Komentarz KK,
2008 (2010) *M. Bojarski, M. Filar, W. Filipkowski, O. Górniok, S. Hoc, P. Hofmański, M. Kalitowski, M. Kulik, L. K. Paprzycki, E. Pływaczewski, W. Radecski, Z. Sienkiewicz, Z. Siwik, R. A. Stefański, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, L. Wilk*, Kodeks karny. Komentarz (pod red. *M. Filara*), Warszawa 2008, 2010
- Gardocki*, Prawo karne,
1994 (1996, 1998, 1999,
2000, 2001, 2002, 2003,
2004, 2005, 2006, 2007,
2008, 2009, 2010) *L. Gardocki*, Prawo karne, Warszawa 1994, 1996, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010
- Giezek*,
Komentarz KK 2007
(2012) *J. Giezek, N. Kłaczyńska, G. Łabuda*, Kodeks karny. Komentarz. Część ogólna (pod red. *J. Giezka*), Warszawa 2007, 2012
- Glaser, Mogilnicki*,
Komentarz KK *S. Glaser, A. Mogilnicki*, Kodeks karny – komentarz: prawo o wykroczeniach, przepisy wprowadzające, tezy z orzeczeń Sądu Najwyższego, wyciągi z motywów ustawodawczych, Warszawa 1934
- Górniok*,
Komentarz KK 2004
(2006) *M. Bojarski i in.*, Kodeks karny. Komentarz (pod red. *O. Górniok*), Warszawa 2004, 2006
- Górniok i in.*,
Komentarz KK,
t. I [II] *O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek*, Kodeks karny. Komentarz, t. I, art. 1–116; t. II, art. 117–363, Gdańsk 2005

Wykaz skrótów

- Grześkowiak*,
Prawo karne, 2007
(2009, 2011) *F. Ciepły, M.K. Gałązka, A. Grześkowiak, R.G. Hałas, S. Hypś, D. Szeleszczuk, K. Wiak*, Prawo karne (pod red. *A. Grześkowiak*), Warszawa 2007, 2009, 2011
- Lelental*,
Komentarz KKW,
1999 (2001, 2010,
2012) *S. Lelental*, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Warszawa 1999, 2001, 2010, 2012
- Lernell*, Wykład,
t. I [II] *L. Lernell*, Wykład prawa karnego, cz. ogólna, t. I, Warszawa 1969, t. II, Warszawa 1971
- Królikowski, Zawłocki*,
Komentarz KK,
cz. ogólna, t. I [II], 2010,
(2011) *M. Błaszczyk, J. Długosz, M. Królikowski, J. Lachowski, B. Namysłowska-Gabrysiak, A. Sakowicz, R. Skarbek, A. Walczak-Żochowska, W. Zalewski, R. Zawłocki, S. Żółtek*, Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, t. 1 i 2 (pod red. *R. Zawłockiego, M. Królikowskiego*), Warszawa 2010, 2011
- Makarewicz*,
Komentarz KK,
1935 (1938) *J. Makarewicz*, Kodeks karny z komentarzem, Lwów 1935, 1938
- Makarewicz*,
Prawo karne *J. Makarewicz*, Prawo karne – wykład porównawczy, Lwów–Warszawa 1924
- Makowski*,
Komentarz KK, 1933
(1937) Kodeks karny z 1932 r. Komentarz, Warszawa 1933, 1937
- Marek*, Komentarz KK,
2004 (2005, 2006,
2007, 2010) *A. Marek*, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2004, 2005, 2007, 2010
- Marek*, Prawo karne,
1997 (2000, 2001, 2003,
2004, 2005, 2006, 2007,
2008, 2009, 2011) ... *A. Marek*, Prawo karne, Warszawa 1997, 2000, 2001, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2011
- Marek*, Prawo
wykroczeń, 1999
(2002, 2004, 2006,
2008, 2012) *A. Marek*, Prawo wykroczeń, Warszawa 2002, 2004, 2006, 2008, 2012
- Peiper*, Komentarz KK,
1933, 1936. *L. Peiper*, Komentarz do Kodeksu karnego: prawa o wykroczeniach i przepisów wprowadzających wraz z niektórymi ustawami dodatkowymi i wzorami orzeczeń do prawa o wykroczeniach: prawa o wykroczeniach i przepisów wprowadzających wraz z niektórymi ustawami dodatkowymi i wzorami orzeczeń do prawa o wykroczeniach, Warszawa 1933, 1936
- Rejman*,
Komentarz KK, 1999 .. *Kodeks karny. Komentarz* (pod red. *G. Rejman*), Warszawa 1999

Wykaz skrótów

- System Pr. Kar.,
t. 1 [2, 6] *E. Bienkowska, J. Blachut, M. Filar, K. Krajewski, A. Marek, T. Szymanowski, J. Warylewski, D. Wójcik*, System Prawa Karnego. Zagadnienia ogólne, t. 1 (pod red. *A. Marka*), Warszawa 2010; *T. Bojarski, M. Królikowski, T. Maciejewski, J. Majewski, R.A. Stefański, W. Witkowski, A. Wrzyszczyk, E. Zielińska, A. Zoll*, System Prawa Karnego. Źródła prawa karnego, t. 2 (pod red. *T. Bojarskiego*), Warszawa 2011; *W. Cieślak, A. Grześkowiak, V. Konarska-Wrzošek, J.A. Kulesza, B. Kunicka-Michalska, S. Lelental, A. Marek, M. Melezini, T. Oczkowski, J. Raglewski, A. Sakowicz, Z. Sienkiewicz, J. Skupiński, G.B. Szczygiel, M. Szewczyk, L. Wilk, W. Wróbel*, System Prawa Karnego. Kary i środki karne. Podanie sprawcy próbie, t. 6 (pod red. *M. Melezini*), Warszawa 2010
- System Pr. Pryw., t. 6 ... *Z. Banaszczak, A. Brzozowski, M. Jagielska, M. Kaliński, P. Machnikowski, P. Mostowik, M. Pyziak-Szafnicka, A. Śmieja, K. Zawada, F. Zoll*, System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna, t. 6 (pod red. *A. Olejniczaka*), Warszawa 2009
- Śliwiński*, Polskie
prawo karne *S. Śliwiński*, Polskie prawo karne materialne, Warszawa 1946
- Śliwowski*, Prawo
karne, 1975 (1979) ... *J. Śliwowski*, Prawo karne, Warszawa 1975, 1979
- Świda*, Prawo karne,
1978 (1982, 1986,
1989) *W. Świda*, Prawo karne, Warszawa 1978, 1982, 1986, 1989
- Warylewski*, Prawo
karne, 2004 (2005,
2007, 2009) *J. Warylewski*, Prawo karne. Część ogólna, Warszawa 2004, 2005, 2007, 2009
- Wąsek*, Komentarz KK,
t. I, 1999 *A. Wąsek, R.A. Stefański, M. Tarnawski*, Kodeks karny. Komentarz, t. I, Gdańsk 1999
- Wąsek*, Komentarz KK,
t. I (II) *M. Flemming, B. Michalski, W. Radecki, R.A. Stefański, J. Warylewski, A. Wąsek, J. Wojciechowski*, Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz (pod red. *A. Wąska*), t. I, Warszawa 2004, 2005, 2006; *O. Górniok, W. Koziulewicz, E. Pływaczewski, B. Kunicka-Michalska, R. Zawłocki, B. Michalski, J. Skorupka*, Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz (pod red. *A. Wąska*), t. II, Warszawa 2004, 2005, 2006, 2010
- Wolter*, Nauka *W. Wolter*, Nauka o przestępstwie, Warszawa 1973
- Wolter*, Zarys,
cz. ogólna, t. I (t. II) ... *W. Wolter*, Zarys systemu prawa karnego. Część ogólna, t. I, Kraków 1933, t. II, Kraków 1934
- Zoll*, Komentarz KK,
cz. ogólna, t. I, 1998
(2001, 2004, 2007,
2012) *K. Buchała, P. Kardas, J. Majewski, M. Rodzynkiewicz, W. Wróbel*, Kodeks karny. Część ogólna, t. I, Komentarz do art. 1–116 KK (pod red. *A. Zolla*), Kraków 1998, 2001; *G. Bogdan, Z. Cwiakalski, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll*, Kodeks

karny. Część ogólna, t. I, Komentarz do art. 1–116 (pod red. *A. Zolla*),
Kraków 2004, Warszawa 2007, 2012

Zoll,

Komentarz KK,

cz. szczególna,

t. II (III), 1999

(2006, 2008)

A. Barczak-Oplustil, G. Bogdan, Z. Ćwiąkalski, M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Rodzyńkiewicz, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll, Kodeks karny. Część szczególna, t. II, Komentarz do art. 117–277 KK (pod red. *A. Zolla*), Kraków 2006; *A. Barczak-Oplustil, M. Bielski, G. Bogdan, Z. Ćwiąkalski, P. Kardas, J. Raglewski, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll*, Kodeks karny. Część szczególna, t. II, Komentarz do art. 117–277 KK (pod red. *A. Zolla*), Kraków 2008; *G. Bogdan, K. Buchala, Z. Ćwiąkalski, M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Rodzyńkiewicz, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll*, Część szczególna, t. III, Komentarz do art. 278–363 KK (pod red. *A. Zolla*), Kraków 1999; *A. Barczak-Oplustil, G. Bogdan, Z. Ćwiąkalski, M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Rodzyńkiewicz, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll*, Część szczególna, t. III, Komentarz do art. 278–363 KK (pod red. *A. Zolla*), Kraków 2006; *A. Barczak-Oplustil, M. Bielski, G. Bogdan, Z. Ćwiąkalski, M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll*, Część szczególna, t. III, Komentarz do art. 278–363 KK (pod red. *A. Zolla*), Kraków 2008

5. Inne

a.F.	alte Fassung
art.	artykuł
cz.	część
lit.	litera
n.	następny (-a, -e)
Nb	numer brzegowy
niepubl.	niepublikowany (-a)
niepubl.	niepublikowane
Nr	numer
por.	porównaj
poz.	pozycja
przyp.	przypis
r.	rok
red.	redakcja
rozdz.	rozdział
s.	strona
s. a.	<i>sine anno</i>
t.	tom
tekst jedn.	tekst jednolity
uchw.	uchwała
z.	zeszyt
zd.	zdanie
zob.	zobacz

Rozdział I. Przestępstwo i jego struktura

Spis treści

	Nb
§ 1. Pojęcie przestępstwa	1
I. Wprowadzenie	1
II. Rys historyczny pojmowania przestępstwa	10
1. Wstęp	10
2. Przestępstwo w starożytności	11
3. Przestępstwo w średniowieczu	12
4. Przestępstwo w czasach nowożytnych	13
5. Przestępstwo na ziemiach polskich	14
6. Podsumowanie	15
III. Rys prawno-porównawczy pojmowania przestępstwa	16
1. Wstęp	16
2. Przestępstwo w prawie niemieckim	17
3. Przestępstwo w prawie francuskim	18
4. Przestępstwo w prawie hiszpańskim	19
5. Przestępstwo w prawie rosyjskim	20
6. Przestępstwo w prawie angielskim	21
7. Podsumowanie	22
IV. Filozofia przestępstwa	23
1. Wstęp	23
2. Przestępstwo jako fenomen moralno-etyczny	24
3. Przestępstwo jako fenomen instytucjonalny	25
4. Przestępstwo jako fenomen ideologiczny	26
5. Przestępstwo jako fenomen antyspołeczny	27
6. Przestępstwo jako fenomen polityczno-kryminalny	28
7. Przestępstwo jako fenomen utylitarystyczny	29
8. Podsumowanie	30
V. Dogmatyka przestępstwa	31
1. Wstęp	31
2. Definicje pojęcia przestępstwa	32
3. Struktura przestępstwa	33
4. Elementy struktury przestępstwa	39
5. Formy przestępstwa	40
6. Materialne i formalne ujęcie przestępstwa	41
7. Podział przestępstw na zbrodnie i występki	42
8. Klasyfikacje przestępstw	43
9. Podsumowanie	44
§ 2. Podmiot przestępstwa. Warunki odpowiedzialności/nieodpowiedzialności nieletnich	45
I. Uwagi ogólne	45
II. Podmiot przestępstwa	46
1. Uwagi ogólne	46